

ارزشیابی عملکرد تحصیلی دانشجویان سهمیه ای و آزاد

رشته‌های علوم انسانی

(مطالعه موردی : پنج دانشگاه دولتی ایران)

دکتر فریبرز درتاج*

گروه روانشناسی دانشگاه شهید باهنر

دکتر نعمت ا... موسی پور**

گروه علوم تربیتی دانشگاه شهید باهنر

چکیده

اعطای امتیاز ورود به دانشگاهها، به عنوان یکی از روشهای ایجاد عدالت آموزشی، موضوعی است که به صورت قانونی در ایران دنبال شده و این پرسش را ایجاد کرده است که آثار آن بر کارایی درونی نظام آموزش عالی کشور چیست؟ به منظور پاسخگویی به این پرسش، عملکرد تحصیلی 1610 نفر از دانشجویان رشته‌های علوم انسانی پنج دانشگاه تهران، زاهدان، علامه طباطبایی، شهید باهنر و شاهد مورد بررسی قرار گرفت. نتایج به دست آمده نشان می‌دهد که متوسط تعداد واحد انتخاب شده توسط دو گروه از دانشجویان یکسان، اما عملکرد تحصیلی دانشجویان آزاد بالاتر از دانشجویان سهمیه‌ای بوده است. دانشجویان سهمیه ای ورودی در تعداد بیشتری از واحدهای درسی خود مردود و تعداد بیشتری اخراج شده‌اند. بنابراین، می‌توان گفت که این گروه در عمل کارایی درونی نظام آموزش عالی کشور را کاهش داده و هزینه بیشتری را بر آن تحمیل کرده اند.

---

* پست الکترونیکی: F_dortaj @ mail.uk.ac.ir

** پست الکترونیکی: nmosapour @ mail.uk.ac.ir

کلید واژگان: ارزشیابی، عملکرد تحصیلی دانشجویان سهمیه‌ای و دانشجویان آزاد.

مقدمه

توسعه آموزش عالی می‌تواند در توسعه منابع انسانی جامعه نقش مؤثری داشته باشد و با تربیت متخصصان کارآمد زمینه برای پیشرفتهای اقتصادی و اجتماعی مهیا می‌شود. در عین حال، پیشرفت نظام اجتماعی وابسته به کارآمدی فعالیتهای آن است. از نظام آموزشی بدون کارایی درونی نمی‌توان انتظار عملکرد مؤثری داشت.

بحث در باره کارایی درونی با بررسی فرایندهای نظام آموزشی به هم مرتبط است و فرایندهای نظام آموزشی را می‌توان در عملکرد تحصیلی شاگردان جستجو کرد؛ به عبارت دیگر، از طریق اندازه‌گیری پدیده‌های مربوط به موفقیت و شکست شاگردان در جریان تحصیل می‌توان کارایی درونی را آشکار ساخت. گرچه در باره عوامل مؤثر بر کارایی درونی نظریه‌های متفاوتی ارائه شده است و محققان تأثیر عوامل انگیزشی (پوکی و بلومفندل¹، 1990)، عوامل شناختی (براتن²، 1988)، عوامل عاطفی (سانا³، 2000)، عوامل اجتماعی، سهمیه‌بندی ورود به تحصیل (حسینی، 1367؛ دلاور، 1373؛ درتاج، 1380)، تنظیم وقت، یادداشت برداری و آمادگی برای امتحان (ایمز و آرچر⁴، 1988)، هدف‌مداری

---

1. Pokay & Blumenfeld

2. Braten

3. Sanna

4. Ames & Archer

(الیوت و دویک⁵، 1988) و شبیه‌سازی ذهنی (درتاج، 1381) را بر عملکرد تحصیلی نشان داده‌اند، اما بحث از عملکرد واقعی نظامهای آموزشی همواره قابل طرح و پیگیری است؛ به عبارت دیگر، سنجش کارایی درونی علاوه بر اینکه امکان ارزشیابی را فراهم می‌کند، نوعی تشخیص اولیه محسوب می‌شود که لازمه درمان است.

کیفیت یادگیری دانشجویان تحت تأثیر عوامل مختلفی از جمله میزان تعامل دانشجویان با استادان، اهمیت یادگیری مشارکتی و یادگیری در گروههای کوچک قرار می‌گیرد (گیلیز⁶، 2002). همچنین، هارت⁷ (2002) نتیجه گرفته است که دانشجویان برای افزایش کیفیت یادگیری باید نوع تمرینات آموزشی خود را تغییر دهند. اوکپالا و الیس⁸ (2005) در پژوهشی نشان داده‌اند که برداشت دانشجویان از کیفیت آموزشی استادان به خصوص مهارتهای تدریس با پیشرفت تحصیلی آنها رابطه دارد. واترز و همکاران در یک مطالعه طولی برای مقایسه عملکرد تحصیلی دانشجویان پزشکی با خواستگاه شهری⁹ و روستایی¹⁰ دریافتند که در سال اول تحصیل تفاوت معنی‌داری بین عملکرد تحصیلی دانشجویان شهری و روستایی وجود نداشت، ولی در سالهای دوم، سوم و چهارم دانشجویان روستایی

---

5. Elliot & Dweck

6. Gillies

7. Hart

8. Okpala & Ellis

9. Rural

10. Urban

عملکرد تحصیلی بالاتری داشتند (واترز و همکاران¹¹، 2006). کلومپ¹² (2005) در پژوهشی به منظور بررسی فرایند یادگیری دانشجویان نتیجه گرفته است که تغییرات سبک یادگیری دانشجویان، میزان یادگیری آنها را بهبود می‌بخشد. وی در این پژوهش شیوه‌های یادگیری مؤثر را به دانشجویان آموزش داد. نتایج به‌دست آمده نشان داد که میان آموزش شیوه‌های یادگیری مؤثر همانند پردازش عمیق یا بسط و گسترش اطلاعات با پیشرفت تحصیلی و معدل دانشجویان رابطه معنی‌داری وجود دارد. در پژوهش گادزلا و بالگلو¹³ (2003) نیز نتایج مشابهی دیده می‌شود. آنان دریافتند که ارائه بازخورد به دانشجویان در مورد میزان یادگیری و نیز آموزش شیوه‌های مطالعه به آنان، عملکرد تحصیلی آنها را افزایش می‌دهد.

تعداد بررسی‌های به‌عمل آمده در زمینه عمل‌کرد تحصیلی دانشجویان دانشگاه‌های ایران فراوان نیست، اما نتایج متفاوتی از آنها به دست آمده است. با آنکه حسینی (1367) گزارش کرده است که بیش از دو سوم (70 درصد) دانشجویان دانشگاه شیراز نمرات الف و ب (14 و بالاتر) کسب کرده‌اند، باقری و موسی پور (1379) اظهار داشته‌اند که معدل نمرات بیش از یک چهارم (25/7 درصد) دانشجویان رشته ریاضی دانشگاه شهید باهنر کمتر از 12 بوده است. همچنین، حسینی نشان داده است که دانشجویان دانشکده ادبیات دانشگاه شیراز نمراتی کسب کرده‌اند که برای آنها ناکامی و فشار روحی شدید به دنبال داشته

---

11. Waters et al.

12. Clump

13. Gadzella & Baloglu

است. مجتهدی (1373) از واقعیت دیگری خبر داده است. او در بررسی خود به این نتیجه رسیده که پذیرفته شدن دانشجو در یکی از پنج انتخاب اول رشته‌های تحصیلی موفقیت بیشتری برای او به ارمغان آورده است. گرچه سیف‌اللهی (1369)، موسایی (1369)، دلاور (1373)، بهمن‌پور (1373)، هرمزی (1373) و فیضی (1374) به شکلهای مختلفی عوامل مؤثر بر افت تحصیلی دانشجویان را بررسی و گزارش کرده و حسینی نژاد و موسی‌پور (1383) از میزان اتلاف در نظام پزشکی سخن گفته‌اند، اما یافته‌های پژوهشی حسینی و بهین آئین (1379) با این پژوهش بیشتر در ارتباط است. پژوهش مذکور در باره گروهی از دانشجویان دانشگاه شیراز است که به دلیل نداشتن حداقل نمره یا میانگین لازم، اخطار آموزشی دریافت کرده‌اند. در میان این گروه، تعداد مردان بیشتر بوده است و اغلب (96 درصد) آنها از سهمیه نهادها و مناطق محروم استفاده کرده‌اند. همچنین، حسینی دریافته است که دانشجویان ناموفق به خانواده‌های با جمعیت بالای شش نفر تعلق دارند. در همین خصوص، شهیدی (1367) نشان داده است که از میان دانشجویان جانباز، 66 درصد آنها در یک تا چهار درس مردود شده و 26 درصد در دوران تحصیل خود تجربه مشروطی داشته‌اند. بر این اساس، می‌توان پرسید که سرنوشت کسانی که با سهمیه ویژه از سد کنکور گذر داده می‌شوند، طی دوره تحصیل در دانشگاه چیست و نظام آموزش عالی کشور از پذیرش این گروه چه تجربه‌ای را کسب می‌کند؟

برای بررسی وضعیت تحصیلی محصلان از شاخصهای مختلفی می‌توان کمک گرفت. نرخ ارتقای نرخ مردودی، نرخ افت، نرخ قبولی، نرخ گذر و ضریب ماندگاری از جمله این شاخصهاست (گروه مشاوران یونسکو، 1368؛ حسینی نژاد

و موسی پور، 1383). از این شاخص می‌توان در بررسی وضعیت تحصیلی دانشجویان کمک گرفت و در مطالعات مقایسه‌ای مبنایی کمی برای تطبیق و مقایسه پدید آورد. در این مقاله از معدل نمرات، تعداد واحدهای درسی و تعداد نیمسالهای تحصیلی به عنوان متغیر استفاده می‌شود تا وضعیت دانشجویان سهمیه‌ای و آزاد مشخص شود. همچنین، تلاش می‌شود تا بر پایه تحلیل نمرات به پرسشهای زیر پاسخ گفته شود:

- معدل نمرات دانشجویان سهمیه‌ای و آزاد چه تفاوتی دارد؟
- تعداد واحدهای درسی انتخاب و گذرانده شده توسط دانشجویان سهمیه‌ای و آزاد چه تفاوتی دارد؟
- تعداد نیمسالهای مشروطی در بین دانشجویان سهمیه‌ای و آزاد چه تفاوتی دارد؟
- وضعیت نتایج حاصل از فعالیت تحصیلی دانشجویان سهمیه‌ای و آزاد چه تفاوتی دارد؟

روش پژوهش

در این بررسی فاصله زمانی سالهای تحصیلی 71-1370 تا 78-1377 مبنای کار قرار گرفت و از میان دانشجویانی که از مهرماه 1370 تا بهمن ماه 1377 در دانشگاه ثبت نام شده بودند، نمونه گیری صورت گرفت. برای انتخاب نمونه، ابتدا فهرست دانشجویان مرد رشته‌های علوم انسانی دانشگاههای مورد بررسی تهیه شد. این فهرستها بر اساس حروف الفبا مرتب شده بودند و نوع سهمیه ورودی دانشجو را نشان می‌دادند. در مرحله بعد، از بین دانشجویان ورودی هر

سال تحصیلی تمام کسانی که با سهمیه رزمندگان وارد شده بودند به عنوان گروه سهمیه‌ای و اولین مرد پذیرش شده آزاد، بعد از فرد سهمیه‌ای در فهرست مذکور، به عنوان گروه آزاد انتخاب شدند. در جایی که بیش از یک دانشجوی سهمیه‌ای ویژه در فهرست وجود داشت، بر اساس ترتیب الفبایی بیش از یک نفر از گروه آزاد، که بلافاصله بعد از آنها قرار گرفته بودند، انتخاب شدند. در نهایت، داده‌های مربوط به معدل نمرات، تعداد واحدهای انتخاب و گذرانده شده، تعداد نیمسالهای حضور، تعداد نیمسالهای مشروطی و رشته‌های تحصیلی از منابع اطلاعاتی (پرونده تحصیلی دانشجو) جمع‌آوری و در تحلیل نهایی از آنها استفاده شد. منبع کسب اطلاعات، پرونده تحصیلی دانشجو در آموزش دانشگاه محل تحصیل بود که با کسب مجوزهای لازم مورد استفاده قرار گرفت. برای تحلیل داده‌ها از آزمونهای مختلفی استفاده شده است که در این مقاله با استفاده از فراوانی، درصد، نمودار و آزمون t نتایج به دست آمده ارائه می‌شود.

تحلیل داده‌ها

ویژگی‌های گروه مورد بررسی

در گروه مورد بررسی که 47/4 درصد (764 نفر) در حال تحصیل، 38/8 درصد (625 نفر) دانش‌آموخته و 13/8 درصد (222 نفر) اخراج شده بوده‌اند، سال ورود به دانشگاه از 1370 تا 1377 به شرح جدول 1 گزارش شده است.

جدول 1- سال ورود به دانشگاه در گروه مورد بررسی

سال ورود به دانشگاه	فراوانی	درصد
1370	111	6/9

8/9	144	1371
11/7	188	1372
23/2	374	1373
19/6	316	1374
12/8	206	1375
11/4	182	1376
5/5	89	1377

گروه مورد بررسی 1610 دانشجوی را شامل می‌شد که 805 نفر آنان با سهمیه ویژه و 805 نفر آزاد پذیرش شده بودند و در سیزده رشته دانشگاهی تحصیل می‌کرده‌اند (جدول 2).

جدول 2- فراوانی دانشجویان هر رشته تحصیلی به تفکیک نحوه ورود به دانشگاه

ردیف	رشته تحصیلی	سهمیه‌ای	آزاد	مجموع	درصد
1	ادبیات فارسی	102	102	204	12/8
2	جغرافیا	85	85	170	10/7
3	انگلیسی	153	153	306	19/2
4	تاریخ	59	59	118	7/4
5	جامعه‌شناسی	146	146	292	18/3
6	علوم تربیتی	71	71	142	8/9
7	اقتصاد	62	62	124	7/6
8	فلسفه	19	19	38	2/4
9	باستان‌شناسی	8	8	16	0/9
10	عربی	32	32	64	3/9
11	روان‌شناسی	28	28	56	3/5
12	الهیات	27	27	54	3/4
13	حقوق	11	11	22	1/1
	جمع	805	805	1610	100

معدل کل گروه مورد بررسی $13/18$ ($S = 3/64$) محاسبه شده است. معدل کل دانشجویان سهمیه‌ای $11/96$ و معدل کل دانشجویان آزاد $14/4$ محاسبه شده است. محاسبات آماری نشان می‌دهد که تفاوت معدل کل در دو گروه دانشجویان مورد بررسی معنی دار بوده است (جدول 3).

جدول 3- مقایسه میانگین کل نمرات دانشجویان سهمیه‌ای و آزاد

گروه	میانگین	انحراف معیار	تعداد	t	df	sig
سهمیه‌ای	11/96	3/67	805	14/29	4609	0/000
آزاد	14/4	3/17	805			
مجموع	13/18	3/64	1610			

در گروه مورد بررسی معدل نیمسال اول 13/36، معدل نیمسال دوم 13/6، معدل نیمسال سوم 13/86، معدل نیمسال چهارم 13/96، معدل نیمسال پنجم 13/81، معدل نیمسال ششم 13/91، معدل نیمسال هفتم 13/73، معدل نیمسال هشتم 13/34، معدل نیمسال نهم 11/94، معدل نیمسال دهم 11/85 و معدل نیمسال یازدهم 11/53 محاسبه شده است. میان معدل دانشجویان سهمیه‌ای و آزاد در همه نیمسالها تفاوت مشاهده شده است که تفاوتها تا نیمسال نهم معنی‌دار بوده‌اند. معدل نیمسالهای نهم، دهم و یازدهم دانشجویان سهمیه‌ای و آزاد تفاوت معنی‌داری را نشان نمی‌دهد (جدول 4). این موضوع با توجه به اینکه گروه خاصی از دانشجویان آزاد در نیمسالهای بعد از هشتم تحصیل می‌کنند و تعداد اندکی را شامل می‌شوند، حایز توجه ویژه است.

انتخاب و گذراندن واحدهای درسی

در مجموع، دانشجویان مورد بررسی به طور متوسط 106/3 واحد درسی را انتخاب کرده و موفق به گذراندن 96/4 واحد شده‌اند. دانشجویان سهمیه‌ای به‌طور متوسط 103/3 واحد را انتخاب کرده و 90/1 واحد آن را با موفقیت

گذرانده‌اند و دانشجویان آزاد به طور متوسط 109/3 واحد را انتخاب کرده و 102/6 واحد آن را گذرانده‌اند (جدول 5).

جدول 4- مقایسه نمرات دانشجویان سهمیه‌ای و آزاد در نیمسالهای مختلف

نیمسال	سهمیه‌ای	آزاد	t	df	sig
اول	12/13	14/58	13/8	1605	0/000
دوم	12/54	14/61	12/9	1498	0/000
سوم	12/90	14/75	12/4	1394	0/000
چهارم	12/93	14/91	12/5	1288	0/000
پنجم	12/86	14/70	9/8	1194	0/000
ششم	12/97	14/86	10/6	1052	0/000
هفتم	12/88	14/61	8/3	889	0/000
هشتم	12/64	14/09	5/2	636	0/000
نهم	11/72	12/48	1/5	276	0/147
دهم	11/53	12/99	1/9	133	0/065
یازدهم	11/58	11/21	0/24	48	0/810

جدول 5- مقایسه انتخاب واحد و موفقیت در آن توسط دانشجویان سهمیه‌ای و آزاد

سهمیه‌ای	آزاد	t	sig	df
103/3	109/3	2/38	1607	0/017
90/1	102/6	5/51	1607	0/000
%87/2	%93/9			

واحد‌های انتخاب شده
واحد‌های گذرانده شده
نسبت واحد انتخاب شده به گذرانده شده

مردود شدن در درس

در مجموع، 1283 دانشجو (79/6 درصد) مردود شدن در دروس را تجربه کرده و به طور متوسط، در کل 10/56 واحد و در نیمسال 2/44 واحد مردودی داشته‌اند. در بین دانشجویان سهمیه‌ای متوسط واحد‌های مردودی در طول دوره

14/2 و در طول نیمسال 3/25 بوده است. در میان دانشجویان آزاد متوسط واحدهای مردودی در طول دوره تحصیلی 6/93 و در طول نیمسال 1/62 گزارش شده است (جدول 6).

جدول 6- مقایسه تعداد واحد مردودی در طول دوره و در نیمسال تحصیلی دانشجویان

سهمیه‌ای و آزاد

df	sig	t	آزاد	سهمیه‌ای	متوسط واحد مردودی
1281	0/000	11/18	6/93	14/2	در طول دوره
1281	0/000	7/96	1/62	3/25	در هر نیمسال

مشروط شدن در نیمسال

به طور متوسط، دانشجویان 1/07 نیمسال مشروطی داشته‌اند که متوسط مشروطی برای دانشجویان سهمیه‌ای 1/62 نیمسال و برای دانشجویان آزاد 0/51 نیمسال بوده است. با توجه به اینکه متوسط کل حضور در دانشگاه 6/28 نیمسال برای دانشجویان سهمیه‌ای 6/34 نیمسال و برای دانشجویان آزاد 6/21 نیمسال بوده است، می‌توان گفت که دانشجویان سهمیه‌ای در 25/6 درصد نیمسالهای تحصیلی و دانشجویان آزاد در 8/2 درصد نیمسالهای تحصیلی مشروط بوده‌اند. بر این اساس، دانشجویان سهمیه‌ای هر چهار نیمسال یک بار و دانشجویان آزاد هر دوازده نیمسال یک بار احتمال دارد مشروط شدن را تجربه کنند (جدول 7).

جدول 7 - مقایسه تعداد نیمسالهای مشروطی دانشجویان سهمیه‌ای و آزاد

sig	df	t	آزاد	سهمیه‌ای	متوسط تعداد نیمسالهای حضور
0/35	1609	0/936	6/21	6/34	

0/000	1265	12/9	0/51	1/62	متوسط تعداد نیمسالهای مشروطی
—			8/2%	25/6%	نسبت نیمسالهای مشروطی به حضور

نسبت تعداد دانشجویان در نیمسالها

نسبت دانشجویان سهمیه‌ای و آزاد در نیمسال اول برابر بوده است. از نیمسال دوم تا نیمسال ششم شواهد حاکی از کاهش نسبت دانشجویان سهمیه‌ای به آزاد است، در حالی که از نیمسال هشتم به بعد نسبت دانشجویان سهمیه‌ای افزایش می‌یابد و این رقم در نیمسال یازدهم به بیش از شش برابر می‌رسد و دانشجویان سهمیه‌ای 86 درصد کل دانشجویان دارای یازده نیمسال سابقه را تشکیل می‌دهند (جدول 8).

تفاوت دو گروه در جریان دانشجویی احتمالاً به مسئله اخراج در نیمسالهای دوم تا ششم و فارغ التحصیلی در نیمسالهای ششم تا یازدهم مربوط می‌شود.

جدول 8- نسبت دانشجویان سهمیه‌ای به آزاد در نیمسالهای متفاوت تحصیل

نیمسال	سهمیه‌ای	آزاد	درصد سهمیه‌ای	درصد سهمیه‌ای به آزاد
اول	805	805	50	1/00
دوم	733	767	48/9	0/95
سوم	673	723	48/2	0/93
چهارم	617	673	47/8	0/92
پنجم	578	618	48/3	0/94
ششم	530	524	50/3	1/01
هفتم	452	439	50/7	1/03
هشتم	332	306	52	1/09

2/51	71/6	79	199	نهم
3/50	77/8	30	105	دهم
6/14	86	7	43	یازدهم

نتایج تحصیلی

در گروه مورد بررسی 221 نفر اخراجی بوده که 13/7 درصد جمعیت مورد بررسی را تشکیل می‌دهد. در گروه دانشجویان سهمیه‌ای 20/1 درصد و در گروه دانشجویان آزاد 7/4 درصد اخراج شده‌اند. همچنین، در گروه مورد بررسی 38/8 درصد دانش‌آموخته شده‌اند که این نسبت در گروه سهمیه‌ای 34/1 درصد و در گروه آزاد 43/6 درصد بوده است (جدول 9).

جدول 9- وضعیت تحصیلی گروه دانشجویان سهمیه‌ای و آزاد

آزاد		سهمیه‌ای		
درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	
49/1	395	45/8	368	در حال تحصیل
43/6	351	34/1	274	دانش‌آموخته
7/4	59	20/1	162	اخراج شده
100	805	100	804	جمع

عملکرد تحصیلی دانشجویان در رشته‌های مختلف

بررسی‌های به عمل آمده نشان می‌دهد که در مجموع، دانشجویان آزاد 9/4 برابر دانشجویان سهمیه‌ای در دروس خود نمره الف کسب کرده‌اند. البته، تفاوت‌هایی بین عملکرد دانشجویان در رشته‌های مختلف دیده می‌شود، به طوری که

دانشجویان سهمیه‌ای در رشته حقوق نمره الف نداشته، ولی $30/7$ درصد دانشجویان آزاد دارای نمره الف بوده‌اند. در مقابل، $1/6$ درصد دانشجویان سهمیه‌ای در رشته عربی دارای نمره الف بوده‌اند، در حالی که هیچ یک از دانشجویان آزاد این رشته در دروس خود نمره الف نداشته‌اند (جدول 10).

جدول 10- عملکرد تحصیلی دانشجویان سهمیه‌ای و آزاد در رشته‌های مختلف

p	t	میانگین نمره	نمره درس					گروه	رشته تحصیلی
			هـ	د	ج	ب	الف		
0/000	-5/3	12/6	12/6	13/6	41/8	30/1	0/19	سهمیه‌ای	ادبیات
		14/7	14/9	3/9	17/6	58/8	14/7	آزاد	
0/000	-5/7	11/6	16	21	64/8	15	0	سهمیه‌ای	جغرافیا
		14/2	3/5	4/6	25/5	60/3	5/8	آزاد	
0/000	-5/4	11/7	17/5	16/9	36/4	28/6	0/65	سهمیه‌ای	انگلیسی
		14/2	7/7	2/6	19/2	54/4	14/7	آزاد	
0/000	-5/3	12/9	10/2	8/5	46	34	1/7	سهمیه‌ای	تاریخ
		15/6	0	1/7	8/4	74/4	15/3	آزاد	
0/000	-7/9	10/5	8/3	22	35/6	11/6	0	سهمیه‌ای	علوم اجتماعی
		13/9	5/4	8/2	29/3	49/6	7/5	آزاد	
0/14	-1/5	12/7	11/2	8/4	35	42	2/8	سهمیه‌ای	علوم تربیتی
		13/8	12/7	4/2	18/3	57/8	11/3	آزاد	
0/000	-5/4	11/1	24/6	31/2	37/7	6/6	0	سهمیه‌ای	اقتصاد
		14/2	6/5	4/9	22/9	54/4	9/8	آزاد	
0/31	-1/04	12/7	10/5	26/3	31/5	26/3	5/26	سهمیه‌ای	فلسفه
		13/6	5/3	7/4	36/9	36/9	5/3	آزاد	
0/003	-2/5	13/7	0	0	71/4	28/5	0	سهمیه‌ای	باستان‌شناسی
		14/9	0	0	14/3	85/7	0	آزاد	
0/04	-2/1	12	11/3	17/7	40/2	28/9	1/61	سهمیه‌ای	عربی
		13/5	3/2	9/7	54/7	32/2	0	آزاد	
0/000	-5/8	13/1	6/1	21/2	45/4	27/3	0	سهمیه‌ای	روان‌شناسی
		15/4	0	7/1	7/7	71/4	14/3	آزاد	
0/000	-5/6	14	0	7/4	44/4	40/7	7/4	سهمیه‌ای	الهیات
		16/5	0	3/6	7/1	39/3	49/9	آزاد	
0/000	-4/4	13/9	0	11/1	33/3	55/5	0	سهمیه‌ای	حقوق
		16/4	0	0	28/6	40/7	30/7	آزاد	

جمع بندی و بحث

متوسط عملکرد تحصیلی دانشجویان سهمیه‌ای (11/96) و آزاد (14/4) دارای تفاوت معنی‌دار بوده است ($p = 0/000$). با توجه به اینکه شرایط تحصیل در دانشگاه برای دانشجویان مختلف کم و بیش یکسان است، می‌توان تفاوت مشاهده شده را با وضعیت ورودی دانشجویان مرتبط دانست؛ به عبارت دیگر، برابری فرصتهای آموزشی پدید آمده در «فرایند» نتوانسته است نابرابری «درونداد» را رفع سازد و «برونداد» به صورت نابرابر ظهور یافته است. این مدعا با آنچه روند عملکرد تحصیلی [از نیمسال اول تا هشتم] نشان می‌دهد نیز همخوان است. در فرصت معمول برای طی دوره کارشناسی، که هشت نیمسال است، عملکرد تحصیلی دانشجویان سهمیه‌ای و آزاد دارای تفاوت معنی‌دار بوده است، اما در فرصت اضافه [نیمسالهای نهم، دهم و یازدهم] عملکرد تحصیلی دانشجویان سهمیه‌ای و آزاد دارای تفاوت معنی‌دار نبوده است؛ به عبارت دیگر، آن دسته از دانشجویان آزاد که دارای افت تحصیلی و عملکرد ضعیف بوده و برای اتمام دوره خود به استفاده از فرصت اضافه نیاز داشته‌اند، عملکردی مشابه دانشجویان سهمیه‌ای داشته‌اند. البته، توجه به این نکته لازم است که تعداد بازمانده‌ها در دو گروه یکسان نبوده است.

متوسط تعداد واحد انتخاب شده دانشجویان سهمیه‌ای (103/3 واحد) و دانشجویان آزاد (109/3 واحد) دارای تفاوت معنی‌دار در سطح یک درصد نبوده است ($p = 0/02$)، در حالی که متوسط تعداد واحد گذرانده شده دانشجویان سهمیه‌ای (90/1) و دانشجویان آزاد (102/6) دارای تفاوت معنی‌دار بوده است ($p = 0/000$). این موضوع احتمالاً با امکان حذف درس توسط دانشجویان

سهمیه‌ای در صورت عدم توفیق در کسب نمره لازم ارتباط دارد؛ به عبارت دیگر، حذف درس سبب می‌شود که به نوعی معدل دانشجو به شکل مصنوعی افزایش یابد و امکان انتخاب واحد بیشتر را میسر سازد. بنابراین، در عمل، دانشجویان سهمیه‌ای ضمن آنکه تعداد بیشتری از واحدهای درسی خود را افتاده‌اند، اما تقریباً به اندازه دانشجویان آزاد واحد انتخاب کرده‌اند.

متوسط تعداد واحدهایی که دانشجویان در آنها مردود شده‌اند، در گروه دانشجویان سهمیه‌ای (14/2 واحد در طول دوره و 3/25 واحد در هر نیمسال) و دانشجویان آزاد (6/93 واحد در طول دوره و 1/62 واحد در هر نیمسال) دارای تفاوت معنی‌دار بوده است ($p = 0/000$). دانشجویان سهمیه‌ای در هر نیمسال تحصیلی، و به تبع آن در طول دوره تحصیلی خود، بیش از دو برابر دانشجویان آزاد در واحدهای درسی مردود شده‌اند. مردودی بیشتر دانشجویان سهمیه‌ای در حالی است که آنها در بیشتر مواقع از کلاسهای جبرانی برخوردار بوده‌اند؛ به عبارت دیگر، می‌توان گفت که تفاوت در درونداد، تفاوت برونداد را در پی داشته است و حتی نابرابری آموزشی ناشی از کلاسهای جبرانی نتوانسته است برابری عملکرد را نتیجه دهد. این یافته با آنچه حسینی و بهین آئین (1379) نشان داده‌اند، همخوانی دارد.

با آنکه متوسط تعداد نیمسالهای حضور دانشجویان سهمیه‌ای (6/34) و آزاد (6/21) دارای تفاوت معنی‌دار نبوده، اما متوسط تعداد نیمسالهای مشروطی دانشجویان سهمیه‌ای (1/62) و آزاد (0/51) دارای تفاوت معنی‌دار بوده است ($p = 0/000$). دانشجویان سهمیه‌ای به طور متوسط بیش از سه برابر دانشجویان

آزاد، طی دوره تحصیلی خود، تجربه مشروطی داشته‌اند. یافته‌های تحقیق شهیدی (1367) نیز کم و بیش بیانگر همین مطلب است.

تعداد اخراجی‌ها در گروه دانشجویان سهمیه‌ای 20/1 درصد و در گروه دانشجویان آزاد 7/4 درصد بوده است. بنابراین، اخراجی‌های گروه سهمیه‌ای قریب سه برابر اخراجی‌های گروه آزاد بوده‌است. همچنین، تعداد دانش‌آموختگان سهمیه‌ای 34/1 درصد و دانش‌آموختگان آزاد 43/6 درصد محاسبه شده است. این موضوع با توجه به اینکه تعداد ورودی در هر دو گروه یکسان بوده است، حایز اهمیت است و در واقع، نشان می‌دهد که متوسط طول تحصیل، و به تبع آن هزینه اتلاف آموزشی، در گروه سهمیه‌ای بیشتر است. اگر این یافته تحقیق با آنچه بهمن پور (1373) ارائه کرده است مقایسه شود، شاید بتوان نتیجه گرفت که دانشجویان سهمیه‌ای آن قدر در دانشگاه می‌مانند تا اخراج شوند.

بررسی عملکرد تحصیلی دانشجویان در رشته‌های مختلف نشان می‌دهد با وجود اینکه دانشجویان آزاد در مجموع 9/4 برابر بیش از دانشجویان سهمیه‌ای موفق به کسب نمره الف در دروس خود می‌شوند، اما دانشجویان رشته عربی دارای عملکرد متفاوتی بوده‌اند، به گونه‌ای که در این رشته تحصیلی فقط دانشجویان سهمیه‌ای دارای نمره الف بوده‌اند. این تفاوت می‌تواند ناشی از حضور آزادگان محترم در میان دانشجویان سهمیه‌ای باشد، زیرا این گروه در دوران اسارت تا حدی با زبان عربی آشنا شده‌اند. در عین حال، شاید بتوان تفاوت را به فراگیری جدی‌تر قرآن از سوی دانشجویان سهمیه‌ای ربط داد، هر چند که عملکرد آنان در رشته الهیات تا حدی در این استنباط شک ایجاد می‌کند.

توجه به وضعیت دانشجویان رشته‌های فلسفه و علوم تربیتی در اینجا حایز اهمیت است. عملکرد دانشجویان سهمیه‌ای و آزاد در این دو رشته تفاوتی نداشته است. گرچه بر اساس بررسی انجام شده نمی‌توان توجیهی برای این مسئله ارائه کرد، اما به هر حال توجه به این موضوع مهم است که این رشته‌ها برای متقاضیان سهمیه‌های آزاد تحصیل در دانشگاه از چه اهمیتی برخوردارند و انتخاب چندم آنان هستند.

پیشنهادها و توصیه‌ها

در این پژوهش متغیرهای کمی مبنای بررسی و تحلیل بوده و گروه مورد بررسی کم و بیش «همانند» انتخاب شده است. تفاوت‌های حاصل نیز جزء اموری نیستند که بتوان در آنها تردید کرد. بر این اساس، به نظر می‌رسد که واقعی دانستن تفاوت عملکرد دانشجویان سهمیه‌ای و آزاد امری منطقی است. با توجه به اینکه عمده‌ترین تفاوت دو گروه مذکور به نحوه پذیرش آنها مربوط می‌شود، مرتبط دانستن عملکرد تحصیلی دانشجویان با سهمیه ورودی آنان قابل قبول می‌نماید. بنابراین، پیشنهاد می‌شود:

- در شیوه پذیرش دانشجو تجدید نظر و قانون پذیرش سهمیه‌ای در دوره‌های تحصیلی مختلف بازنگری شود و برای کمک به گروه‌های خاص صاحب حق، طرقی در پیش گرفته شود که آنان برای رقابت با دیگران آمادگی کسب کنند و با کسب پیشنیازهای لازم برای تحصیل در دوره‌های بالاتر وارد دانشگاه شوند.

- برای انجام یافتن پژوهشهای دقیق‌تر فرصتی پدید آید که محققان با سرعت هر چه بیشتر به تکمیل این بررسی اقدام کنند و در باره شیوه پذیرش دانشجوی در آینده تصمیم‌گیری مبتنی بر داده‌های پژوهشی بیشتر انجام شود.
- توصیه می‌شود که پیامدهای روانی مشکلات تحصیلی برای دانشجویانی که با استفاده از سهمیه‌ها وارد دانشگاهها می‌شوند بررسی و همچنین، به پیامدهای اجتماعی دانش‌آموختگان دارای صلاحیت علمی پایین‌تر، اما شرایط کاریابی برتر، نیز توجه شود.

منابع

الف. فارسی

۱. باقری، مسعود و نعمت ا... موسی پور (1379): بررسی عوامل مؤثر بر افت تحصیلی دانشجویان رشته ریاضی دانشگاه شهید باهنر کرمان، معاونت پژوهشی دانشگاه شهید باهنر کرمان.
۲. بهمن پور، حمید (1373): عوامل مؤثر در انصراف از تحصیل دانشجویان علامه طباطبایی، معاونت پژوهشی دانشگاه علامه طباطبایی.
۳. حسینی، سید علی‌اکبر (1371): «آیا تورم به نمره‌های دانشگاهی نیز سرایت کرده است؟»؛ خرد و کوشش، دوره هفتم، سال اول، تابستان، ص. 41-57.
۴. حسینی، سید علی‌اکبر (1367): «بررسی و ارزشیابی عملکرد تحصیلی برخی از دانشجویان دانشگاه شیراز در دو مقطع قبل و بعد از انقلاب اسلامی»؛

- مجله علوم اجتماعی و انسانی دانشگاه شیراز، دوره چهارم، شماره اول، صص. 1-29.
۵. حسینی، سید علی‌اکبر و نورالدین بهین آئین (1379): «بررسی علل و عوامل شکست تحصیلی گروهی از دانشجویان دانشگاه شیراز در فاصله سالهای تحصیلی 69-1362»؛ **مجموعه مقالات کاربردی**، دانشگاه شیراز، صص. 57-67.
۶. حسینی نژاد، زهرا و نعمت ا... موسی‌پور (1383): «ارزیابی برخی شاخصهای کارایی درونی آموزش رشته پزشکی دانشگاه علوم پزشکی کرمان»؛ **مجله ایرانی آموزش در علوم پزشکی**، شماره 11، صص. 1-16.
۷. درتاج، فریبرز (1380): «بررسی وضعیت تحصیلی دانشجویان رزمنده و غیررزمنده رشته‌های علوم انسانی»؛ وزارت علوم، تحقیقات و فناوری، تهران: شورای پژوهشهای علمی کشور.
۸. درتاج، فریبرز (1381): «تأثیر شبیه‌سازی ذهنی فرایندی و فرآورده‌ای در بهبود کارکرد تحصیلی دانشجویان»؛ **فصلنامه اندیشه‌های نوین تربیتی**، دوره 1، شماره 2 و 3، صص. 7-21.
۹. دلاور، علی (1373): **عوامل مؤثر در مشروط شدن دانشجویان دانشگاه علامه طباطبایی؛ معاونت پژوهشی دانشگاه علامه طباطبایی**.
۱۰. راسخ، مه‌ری (1351): «پژوهشی تطبیقی در وضع تحصیلی و پیشرفت علمی دختران و پسران دانش‌آموخته دانشگاه تهران»؛ **مجله روان‌شناسی**، شماره 4، سال دوم.

۱۱. سیف‌اله‌ی، حجت‌ا... (1369): تعیین پارامترهای مهم در مشروط شدن دانشجویان آمار و ریاضی و چاره‌جویی آن؛ دانشگاه شهید بهشتی، دانشکده ریاضی.
۱۲. شهیدی، حسنعلی (1367): بررسی وضعیت تحصیلی دانشجویان جانباز دانشگاه‌های تهران؛ پایان‌نامه کارشناسی‌ارشد، دانشگاه تربیت مدرس.
۱۳. فیضی، محمدرضا (1374): بررسی و مقایسه ویژگی‌های شخصیت دانشجویان موفق و ناموفق دانشگاه گیلان؛ معاونت پژوهشی دانشگاه گیلان.
۱۴. گروه مشاوران یونسکو (1368): فرایند برنامه‌ریزی آموزشی، ترجمه فریده مشایخ، تهران: مدرسه.
۱۵. مجتهدی، زهرا (1373): «بررسی رابطه بین شیوه‌های فعلی‌گزینش دانشجو و موفقیت در دانشگاه: «فصلنامه پژوهش و برنامه‌ریزی در آموزش عالی، شماره مسلسل 5، صص. 123-146».
۱۶. موسایی، محمد اسماعیل (1369): «افت تحصیلی، علل و چگونگی جلوگیری از آن و ایجاد انگیزش تحصیلی»؛ مجموعه مقاله‌های چهارمین مسابقه مقاله‌نویسی دانشگاه اصفهان، دانشگاه اصفهان، صص. 262-274.
۱۷. مهرعلیزاده، یدا... (1372): بررسی عوامل افت تحصیلی در بین دانشجویان دانشگاه شهید چمران اهواز، معاونت پژوهشی دانشگاه شهید چمران اهواز.

۱۸. هرمزی، محمود (1373)؛ بررسی عوامل موثر بر افت تحصیلی دانشجویان دانشگاه پیام نور، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی دانشگاه علامه طباطبایی.

ب. لاتین

۱. Ames, C. & J. Archer (1988); "Achievement in the Classroom: Student Learning Strategies and Motivational Responses"; **Journal of Educational Psychology**, Vol. 80, pp. 260-267.
۲. Braten, I. (1988); "The Relationship between Motivational Belief and Learning Strategy Use among Norwegian College Student"; **Contemporary Educational Psychology**, Vol. 32, pp. 182- 194.
۳. Cheek, K., N. Pino & W. Smith (2005); "Gender Differences in the Academic Ethic and Academic Achievement?"; **College Student Journal**, Vol. 39, Issue 3, pp. 604-618.
۴. Clump, M. (2005); "Changes to Student's Learning Processes Following Instruction on the Topic?"; **Journal of Instructional Psychology**, Vol. 32, Issue 4, pp. 293-297.
۵. Elliot & C. Dweck (1988); "Goals: An Approach to Motivation and Achievement"; **Journal of Personality and Social Psychology**, Vol. 45, pp. 5-12.
۶. Gadzella, B. & M. Baloglu (2003); "High and Low Achieving Education Students on Processing, Retaining and Retrieval of

- Information?; **Journal of Instructional Psychology**, Vol. 30, pp. 99-103.
۷. Gillies, R. (2002); The Residual Effects of Cooperative Learning Experiences: A Two- Year Follow- Up?; **Journal Research**, Vol. 9, pp. 15-20.
۸. Hart, L. (2002); **Preservice Teachers Beliefs and Practice after Participating in an Integrated Content / Method Course**; **School Science & Mathematics**, Vol. 102, pp. 4-14.
۹. Okpala, C. & R. Ellis (2005); The Perception of College Student on Teacher Quality Education, Vol. 126, pp. 347-383.
۱۰. Pokay, P. & P. Blumenfeld (1990); "Predicting Achievement Early and Late in the Semester: the Role of Motivation and Use of Learning Strategies"; **Journal of Educational Psychology**, Vol. 82, pp. 141-150.
۱۱. Sanna, L. (2000); "Mental Simulation Affect and Subjective Confidence"; **American Psychological Science**, Vol. 10, pp. 145-152.
۱۲. Waters, B. H., J. Hughes, K. Forbes & D. Wilkinson (2006); Comparative Academic Performance of Medical Student in Rural and Urban Clinical Settings?; **Medical Education**, Vol. 40, issue 2, pp. 117-120.

